

7. Op welke paarden men niet moet wedden

Een antwoord op Dick Hillenius (Hollands Maandblad 13(1971)288

P.J. Schroevers

Consequentie is een pest, zegt Hillenius. Toch laat hij in zijn verhaal zien dat alles onderschikt is aan één grote consequentie: die van de natuur. Daarom is immers de tegenstelling tussen laissez-faire en planning een schijntegenstelling? Zo wordt het niet de vraag óf we consequenties moeten nastreven maar om wélke consequenties het gaat: die op de korte of die van de lange termijn. Eigenlijk zegt Hillenius dat we maar op geen enkel paard moeten wedden: het heeft toch geen zin, de natuur zal toch alles zo regelen als het haar uitkomt?

En dat is nu juist hetgeen waarin ik het zo hartgrondig met hem oneens ben. Het doet voorkomen alsof er, naast een natuurlijke evolutie, niet ook nog een menselijke geschiedenis zou hebben plaatsgevonden. Waarbij juist die natuurlijke wetmatigheid doorbroken wordt: van de oermaatschappijen naar het feodalisme, van het feodalisme naar de burgerlijke maatschappij en zo verder tot nu aan toe. Ook een consequente lijn van de lange, maar dan wel een die op cruciale momenten lelijk wordt opgehouden door belangen van relatief weinigen, waardoor consequenties aan al die anderen worden opgedrongen.

Wat ik dan ook niet begrijp is zijn uitvoerige omschrijving van de variatie in de natuur die zo overeen zou komen met de variatie van menselijke bedrijvigheden en het denken erover. Ziet Hillenius dan niet dat juist dát kenmerk van onze moderne wereld zo bedroevend in de verdrukking komt? Overal grijpt de nivellering om zich heen. Hele culturen gaan aan het amerikanisme ten onder en onze geprogrammeerde consumptiegedragingen zijn moeilijk als vrijheid van handelen te beschouwen. De variatie aan producten in een supermarkt is groot, dat is ongetwijfeld waar. Maar is die er niet ten koste van de veel grotere variatie die de detailhandel te bieden had? Ten koste ook van een stuk menselijkheid die we eigenlijk als de belangrijkste variatie moeten zien?

De pest is juist dat ons een consequentie wordt opgedrongen, of we het willen of niet. Hillenius is tegen het opleggen van zaken aan mensen die daar niet van gediend zijn. Maar de wereld doet niet anders. We staan allemaal machteloos tegenover de stoomwals van de productie. Houdt dat niet in dat we toch ergens op één paard moeten wedden? Een oplegging die alle andere overbodig maakt?

Ik geloof net zo min als hij dat het juist is om nu precies te vertellen, hoe de toekomst eruit zal moeten zien. Ieder die probeert om een blauwdruk van de nieuwe maatschappij te maken, zal tot de ontdekking komen dat de zijne er net iets anders uitziet dan die van ieder ander. Er zal ook altijd een zekere polariteit in de verschillende oplossingen zijn (de

'linkse' variant: aanpak van de productieverhoudingen en de 'rechtse': aanpak van de productiekrachten). Het *erkennen* van die tegenstelling houdt al in dat we naar een werkelijk en eerlijk compromis kunnen gaan zoeken.

Het valt mij altijd weer op hoe het *zuivere* liberale denken (zeg D66) en het *zuivere* socialistische denken (zeg PSP⁸²) toch behoorlijk dicht bij elkaar staan. Beide met een gezamenlijk keus voor mondiale beperkingen en daartegenover een beslissingsbevoegdheid op zo kleinschalig mogelijk niveau. Dat lijkt wel wat op Hillenius' uitspraak over dictatoriaal geregelde grote lichamen tegenover een in communes verbrokkelde maatschappij – alleen klinkt het sympathieker omdat de mensen zélf mogen kiezen.

Hillenius voegt de daad bij het woord: hij mijdt consequenties. Hij wil geen blauwdruk van de toekomst maken. Maar impliciet doet hij het toch. Door op alle paarden te willen wedden pleit hij voor een materiële planmatigheid met plaats en functie voor alles wat er in een mensensmaatschappij leeft. Eén plan dat maken kan dat alle andere plannen vrijkomen bij een recycling naar stof en geest.

Heel mooi maar als hij daar alléén een dogmatische ecologie voor aandraagt, dan ben ik bang dat zijn blauwdruk (voor de hele mensheid als één groot ecosysteem) weinig geluk op aarde zal brengen. Inderdaad is er dan weer plaats voor zonderlingen en idioten, gewoon omdat de wereld dan weer verminkten en zonderlingen oplevert door oorlog en terreur – eigenlijk net zoals nu, alleen op kleinere schaal, meer verspreid en niet minder erg.

De hele West-Europese wereld heeft laten zien, dat die mens niet als een ecosysteem wenst te leven maar een gelijkmatige ontwikkeling vertoont, die door het kapitalisme een verkeerde kant op wordt gestuurd, los van de natuur. Ook die gang is historisch best te interpreteren. Maar dat hoeft nog niet te betekenen dat het geen zin heeft om zich in te zetten om die band met de natuur weer terug te vinden, de vervreemding te doorbreken.

Dat doe je niet door op alle paarden – dus bijvoorbeeld ook op de niet 'mentaliteit' – product van vervreemding – of op technocratie – zelf de vervreemding uitbouwend – te gaan wedden. Saillant detail: de grote *holdings* waaruit Hillenius moed put, zouden zoveel variatie in hun productie hebben. Als het met staal zit, gaan ze over op olie of suiker. Maar energie gebruiken ze allemaal. En aangezien energie de basis vormt van het functioneren van elk systeem, is hún variatie niet bestand tegen wat de toekomst in petto heeft: te *weinig* variatie.

Ik neem aan dat Hillenius wel bezwaar zal maken tegen deze interpretatie van zijn schrijfsel: hij zal zijn gedachte niet zien als een utopie die

---

⁸²Eén van de voorlopers van GroenLinks

hij zelf nastreeft maar eerder als een logisch gevolg van een consequente inconsequentie. Een laissez-faire of wedden op alle paarden, wat dan zo'n beetje op hetzelfde neer zou komen. Maar laat hij dan wel bedenken dat zijn voorstellen, als ze effect sorteren, wél gevolgen zullen hebben. En laat hij ook bedenken dat óók het kapitalistische systeem een gevolg is van het door hem beschreven ontwikkelingsproces. Zoals gezegd, de variatie daarin is bepaald niet groot; dat heeft veel meer weg van een gestoord systeem.

Zeker zal het goed zijn naar meer dingen te zoeken waarop we ons zouden moeten richten: energieverbruik, antitechnocratie, ongelijkheid van mensen. De bedoeling daarvan zou moeten zijn dat we tot een werkelijke afweging van politieke mogelijkheden komen. Dat zal nóóit lukken als we de technocratie als een oplossing blijven beschouwen en blijven wijzen naar de burger die te beroerd is om zijn mentaliteit te veranderen. Dat zijn verkeerde paarden. Daarop wedden betekent dat het technocratische en groeigerichte compromis blijft heersen, belangen tegen elkaar opzet en daardoor een laf aftreksel wordt van wat politieke besluitvorming moet heten. Een compromis dat mensen het gevoel moet geven democratisch te kunnen kiezen, maar hun tegelijk alle economische mogelijkheden daartoe ontzegt.

Het is dezelfde 'oplossing' die ons al jaren als 'parlementaire democratie' wordt voorgeschoteld, maar die noch de democratie noch de werkelijke problemen van de wereld ernstig neemt. Op zúlke paarden wil ik niet wedden.

Hillenius verwoordt in zijn geschriften een groeiende onwil om nog ergens in veiligheid aan te komen. Zo omschrijft hij het zelf. Ik kan me zijn gevoel best voorstellen en ik kan er inkomen dat hij de pest heeft aan utopisten, Marxisten, vegetariërs, Christenen, geheelonthouders.

Maar dan lijkt het mij niet juist als hij, op die wankelende basis, zelf de milieu-apostel gaat uithangen. Wedden op alle paarden is óók een utopisme – die van het ecologisme. En dat is nog wel een heel slechte: een paard, dat nog terugholt ook.